

Kjønn og seksualitetsmangfold i fosterhjemsarbeid

| av Heidi Leona Norum-Wilmar, barnevernspedagog og spesialist i sexologisk rådgivning

Barn og ungdommer som bryter med normer for kjønn og seksualitet

Når et barn flytter i fosterhjem, så vet vi en del, men ikke alt av hva det har med i kofferten sin. Noen barn og ungdommer har et annet kjønn enn det dere først ble opplyst om, og noen barn og ungdommer kommer til å forelske seg i noen av samme kjønn - for å nevne et par eksempler. De kan være transpersoner, lesbiske, homofile, bifile eller ha andre kjønnsidentiteter eller seksuelle orienteringer (se faktaboks for begreper).

Barn og ungdom som *bryter med normer* (se faktaboks for forklaring) for kjønn og seksualitet, kan være særlig sårbare for psykisk uhelse, da det å ha en minoritetsidentitet oftere gjør at man blir utsatt for negative reaksjoner og sanksjoner fra omgivelsene enn barn og ungdommer som følger normene. Vi kan ikke nødvendigvis se på et menneske hvilken kjønnsidentitet eller seksuell orientering det har, og det er derfor viktig at vi tar høyde for mangfold i møte med alle barn og ungdommer, ikke bare i de tilfellene hvor det er uttalte og synlige normbrudd.

Barn og ungdommers kjønnsidentitet og seksuelle orientering er ofte ikke kartlagt når barn flytter i fosterhjem (Paulsen, V. mfl.: 2020). Noen ganger fordi barnet er for ung til å si noe om det

selv, eller fordi de mangler ord og begreper og dermed ikke har et språk til å uttrykke egen identitet, og ofte fordi voksne ikke har spurt eller snakket med dem om temaene. Barn og ungdommer kan også være redde for å fortelle om hvem de er og hva de føler i frykt for å bli dårlig møtt. Noen barn og ungdommer har med seg erfaringer med at det å være annerledes ikke er noe som blir verdsatt av omgivelsene, og noen har opplevd vold og avvising på bakgrunn av den de er og uttrykket det har. Mange har hørt at skeivhet har blitt snakket negativt om i oppveksten. Dette kan føre til skam og frykt, og det kan for mange barn og ungdommer føles som en umulighet å fortelle om egne tanker og følelser knyttet til kjønnsidentitet og seksuell orientering. Dette er særlig gjeldende i familier eller miljøer hvor det å være skeiv er tabubelagt. Da foreligger det et

“Mange har hørt at skeivhet har blitt snakket negativt om i oppveksten.”

– OM FORFATTER –

| HEIDI LEONA NORUM-WILMAR er utdannet barnevernspedagog med master i barnevern og NACS autorisert spesialist i sexologisk rådgivning. Hun arbeider som leder for Rosa kompetanse barnevern.

Homofil/Lesbisk: En homofil mann eller kvinne tiltrekkes av eller forelsker seg i personer av samme kjønn. En homofil mann tiltrekkes av andre menn, mens en homofil (lesbisk) kvinne tiltrekkes av andre kvinner. Både cispersoner og transpersoner kan være homofile.

Bifil (evt. panfil): En bifil/panfil person tiltrekkes av eller forelsker seg i mennesker uavhengig av hvilket kjønn den andre har.

Transperson: Person som identifiserer seg som et annet kjønn enn det som ble registrert/tildelt ved fødsel, eller ikke ved noe kjønn i det hele tatt.

Cisperson: Person som identifiserer seg som samme kjønn som det som ble registrert ved fødsel.

Skeiv: Mange bruker «skeiv» som et synonym til LHBT (lesbiske, homofile, bifile og transpersoner). For andre er «skeiv» en identitet som utfordrer og overskrider kategoriene heterofil, lesbisk, homofil og bifil, og som innebærer en kritikk av samfunnets heteronormativitet. Skeiv brukes også av personer som opplever at de ikke passer inn i samfunnets inndeling av mennesker i to kjønn.

Noen barn og ungdommer prøver ekstra hardt å passe inn og være som «alle andre» som respons på følelsen av annerledeshet.

kulturelt forbud mot å se, høre og fortelle om normbrytende kjønnsidentitet eller seksuell orientering (Leira, 2003).

Å føle på annerledeshet

Mange unge som bryter med normer for kjønn og seksualitet føler på annerledeshet. Noen vokser opp og tenker at det er noe som er feil med dem, og noen skammer seg over hvem de er. Dette er særlig gjeldende hvis de vokser opp i omgivelser med negative holdninger til lhbt-personer, men også hvis omgivelsene ikke aktivt anerkjenner mangfold. Disse følelsene kan ta mye plass og energi i barnets bevissthet.

Skam er en overveldende følelse som kommer i spill når noen gjør noe de vet er galt, men også når noen bryter med normer og omgivelsene reagerer negativt på det. Siden tilhørighet er noe av det viktigste for oss mennesker, så er følelsen av å bli avvist for den man er, utrolig skummelt. Skam ødelegger muligheten for å tenke godt om seg selv, og er veldig skadelig for utviklingen (Erickson-Schroth, L., Glaese, E.,: 2017). Det tar mye energi og tid å skjule hvem man er, eller være redd for hvordan det blir tatt imot om noen oppdager det. For barn og ungdommer kan det ta energi fra å konsentrere

seg på skolen og fra å bygge vennskap og dyrke fritidsaktiviteter. Bekymring kan føre til angst, depresjon og vansker med å sove.

Følelsene av annerledeshet og skam forsterkes med opplevelser av å bli møtt dårlig, blitt mobbet eller blitt utsatt for vold på bakgrunn av hvem en er. Det vi voksne ofte ser er smerteuttrykket, vi ser symptomene på at den unge har det vanskelig. Som fosterforeldre er det viktig å lete bak symptomene for å finne årsaken, slik at det er mulig å hjelpe barna til en bedre fungering og helse. Noen barn og ungdommer prøver ekstra hardt å passe inn og være som «alle andre» som respons på følelsen av annerledeshet (se. bla. Erickson-Schroth, L., Glaese, E.,: 2017). Dette er det viktig at fosterforeldrene har kunnskap om og tar høyde for, slik at de kan sørge for å åpne opp for samtaler om kjønn og seksualitet. Det kan skape trygge rammer hvor barnet kan få en sunn identitetsutvikling. Alle barn har nytte av å vokse opp i et omsorgsmiljø som aktivt legger til rette for og uttaler at alle skal kunne være den de er, og forelske seg i den de vil; at de har en inkluderende og mangfoldsbevisst omsorg. Det er ofte ikke så mye som skal til, og det er avgjørende for skeive barn og ungdommers utvikling og helse.

Muligheter til å håndtere stress er tett knyttet til barnets ressurser og risikofaktorer ellers i livet.

Å ta høyde for barnets tidligere vonde opplevelser i omsorgsarbeidet kalles ofte traumebevisst omsorg. Å ta høyde for at barn kan bryte med normer for kjønn og/eller seksualitet kan vi kalle for mangfoldsbvisst omsorg.

Kjønnskreative barn

Som tidligere nevnt, så kan vi ikke nødvendigvis se på mennesker hvilken kjønnsidentitet eller seksuell orientering de har, men barn som bryter med forventningene omgivelsene har til dem, blir ofte lagt veldig merke til. Omgivelsene kan bli forvirret og engstelige i møte med barnas normbrudd. Hvordan skal vi møte barn som bryter med kjønnsnormene, og hva kan det være et tegn på? Dette er noe mange fosterforeldre lurer på.

Mange barn har en kreativ tilnærming til kjønn i oppveksten. Det er helt vanlig, og en del av alle barns utforskning, lek og kreativitet. Mange av disse barna blir mer normative i sin tilnærming til kjønn når de nærmer seg puberteten; de slutter å ha en tilnærming til kjønn som bryter med forventningene i omgivelsene. Andre av disse barna fortsetter å ha et normbrytende kjønnsuttrykk, noen har en skeiv seksuell orientering som kommer til uttrykk senere, og for noen barn er kjønnskreativiteten «seriøst arbeid» og uttrykk for at barnet opplever at tildelt kjønn ikke stemmer overens med opplevd kjønn (Ehrensaft: 2017). På fagspråk kalles dette for kjønnsinkongruens! Uansett hva som er årsaken til barnets kjønnskreativitet, og uansett hvordan det vil utvikle seg senere i livet, så er det viktig at barnet blir møtt på en positiv, anerkjennende og utviklingsstøttende måte av omsorgspersonene. Det er ikke mulig å endre noens kjønnsidentitet eller seksuelle orientering, men vi kan bidra

til om barn og ungdommers selvforståelse knyttet til egen identitet og seksualitet blir god eller dårlig (Se bla. Roen: 2018: 7).

Et mindretall av de kjønnskreative barna er transkjønnede, og har en vedvarende opplevelse av at de er et annet kjønn enn det de ble tildelt ved fødsel. Disse barna, som alle andre barn, er det viktig at blir møtt i sine opplevelser, og at fosterforeldrene kan romme den prosessen det kan være for barna å finne ut hva som er riktig for dem. Det er dessuten viktig at de får hjelp til å håndtere eventuelle reaksjoner fra andre. Vi vet mye om at de barna som ikke får denne støtten, opplever massive livsutfordringer knyttet til å oppleve at det ikke er plass til dem i verden (Van der Ros: 2013, Ekspertutvalget: 2015, Folkehelsemyndigheten: 2015, Orre: 2017). Vi vet også at transkjønnede barn klarer seg nesten like bra som ciskjønnede barn om de blir møtt på en god måte av omsorgspersoner, skole og venner (Olson R. K, mfl: 2016). Det er mye god helse i å anerkjenne barnets opplevelser og følelser, og å vise at du er glad i barnet uansett. Det finnes gode ressurser og veiledning om dere er fosterforeldre til et transkjønnet barn.

Ny forskning

Høsten 2020 kom forskningsrapporten «Skeive barn og unge i barnevernet – en studie av barnevernets praksis og tilnærminger». Studien gir oss blant annet en kunnskapsstatus på feltet, den sier noe om barnevernets kompetanse om kjønn og seksualitetsmangfold og erfaringer, opplevelser og håndtering av saker hvor kjønn og seksualitet er temaer. Ett av hovedfunnene i rapporten er at det er lite kompetanse og bevissthet på kjønns- og seksualitets-

mangfold i barnevernet. Andre funn er at mange barnevernsansatte opplever mye usikkerhet omkring hvordan en skal ta opp tematikken der barnet ikke tar det opp selv, og hvordan tiltak skal tilpasses skeive barn og ungdommers behov.

Det kommer frem at de barnevernsansatte som tar opp kjønn og seksualitet på en hensiktsmessig måte, opplever å kunne gi bedre og mer tilpasset hjelp til barn og ungdom. Et annet viktig funn i rapporten er at de barna og ungdommene som er intervjuet, vil at de voksne skal snakke med dem om kjønnsidentitet og seksuell orientering, nettopp fordi det er viktige temaer i deres liv som påvirker hvordan de har det og hva de har behov for. Dette er det viktig å vite som fosterforeldre.

Å forstå minoritetsstress som fosterforeldre

Minoritetsstress beskrives som den tilleggsbelastningen (blant annet ved å måtte forsvare og forklare seg, og dårlige opplevelser) en blir utsatt for på bakgrunn av at man tilhører en stigmatisert minoritet (Bjorkman, M.: 2012). Helse- og levekårsundersøkelser viser oss at en større andel av minoriteter ofte kommer dårligere ut enn majoritetsbefolkningen når det kommer til viktige helsevariabler (Anderssen, N. & Malterud, K: 2013). Minoritetsstress kan være en av grunnene til det.

Ikke alle blir syke av minoritetsstress. Det kommer an på hvordan det håndteres. Muligheter til å håndtere stress er tett knyttet til barnets ressurser og risikofaktorer ellers i livet. Det kan se ut som at de som i utgangspunktet har mange risikofaktorer i livet, i større grad påvirkes av det stresset som en minoritetsposisjon kan medføre (Juster, R-P. mfl.: 2017). Med andre ord så kan barn og ungdommer med tung bagasje være ekstra sårbare for å bli møtt dårlig og føle på annerledeshet og skam om de i tillegg er skeive på en eller annen måte.

Hvis fosterforeldrene forstår hvordan minoritetsstress fungerer i livet til den unge, kan de bidra med viktig støtte. De kan hjelpe barnet med å reflektere og skape mening rundt opplevelsene og følelsene de har knyttet til identitet. Dette kan gjøre at barnet lærer seg å plassere skylden for dårlige opplevelser der de hører hjemme. I stedet for å internalisere negative opplevelser slik at det blir en følelse av at en selv er feil, vil barnet kunne bygge en positiv selvforståelse.

Minoritetsstress er ikke en konstant størrelse, men noe som vil variere i ulike situasjoner og kontekster. En viktig jobb for fosterforeldre til skeive barn og ungdommer er å bidra til å skape rom hvor barnet kan få en pause fra minoritetsstress. I praksis betyr det å hjelpe barnet med å få positive opplevelser og finne strategier for å håndtere belastningen slik at det ikke fører til dårlig helse.

Minoritetsstolthet – bygge motstandskraft og mestringsstrategier

I minoritetsmiljøer bygges det særlige mestringsstrategier for å håndtere minoritetstress på en god måte. I familier hvor alle er mer melaninrike enn majoritetsbefolkningen vil de med stor sannsynlighet ha noen mestringsstrategier for å håndtere rasisme. Foreldre lærer barna sine disse strategiene, og barna vokser opp i et miljø hvor det er en felles forståelse av hvordan det kan oppleves å være minoritet i møte med storsamfunnet. Dette vil bidra til å bygge motstandskraft, resiliens, i barnet. De fleste skeive barn og ungdommer har ikke vokst opp i et miljø hvor foreldrene eller andre har samme minoritetserfaring som dem selv, og kan dermed mangle mestringsstrategier for å håndtere diskriminering (Consolacion, Russel & Sue: 2004). Dette gjelder særlig i familier hvor omsorgspersonene strever med mentalisering og kapasitet til å sette seg inn i barnas livsverden.

Noen av de viktigste beskyttende faktorene mot dårlig helse knyttet til skeiv identitet er anerkjennelse og støtte fra en trygg omsorgsbasis, og et trygt miljø der en kjenner på tilhørighet og stolthet (Shelley L. C., Austin, A. (2017). Minoritetsposisjonen skeive personer befinner seg i, kan se ut til å fungere som en forsterker på andre livsområder. For de av oss som har mye ressurser i utgangspunktet, kan det at en er skeiv føre til at man klarer seg bedre enn gjennomsnittet, særlig med tanke på selvopplevd livskvalitet, utdannelsesløp, inntekt og sosialt nettverk. Og i motsatt tilfelle kan de med mange risikofaktorer i livet bli ekstra sårbare for belastning (Anderssen, N. & Malterud, K, 2013, Bjorkman, 2012). Her kan fosterforeldre få rollen som å være en trygg base ved å legge til rette for samtaler og støtte, uansett hvilken vei utviklingen går, og hjelpe til med å finne nettverk og trygge møteplasser for den unge. For veldig mange er det å finne tilhørighet i et skeivt miljø, kjempeviktig. I tilfeller hvor det ikke finnes gode tilbud i nærområdet er det viktig å være kreativ og finne gode alternativer.

I forskningsrapporten «Skeive barn og unge i barnevernet» er informantene, som selv er skeive og har erfaring med å være unge i barnevernet, tydelige i sin tilbakemelding. De ønsker å bli spurt om identiteten sin! Dette oppleves som anerkjennende, bekreftende og tillitsskapende. For at barn skal sikres en god utvikling, må vi skape rammene for at barn fritt kan fortelle om seg selv og sitt liv. Når en har et avklart forhold til egen identitet, og at det oppleves

“ De ønsker å bli spurt om identiteten sin! Dette oppleves som anerkjennende, bekreftende og tillitsskapende. ”

For de fleste barn er det ikke viktig hvilke kjønn fosterforeldrene har, men at det er voksne som har overskudd og kapasitet til å gi dem den støtten og omsorgen de trenger.

som noe fint – en ressurs – da er det lettere å håndtere vansker på andre livsområder på en bedre måte.

Skeive fosterforeldre – en gullgruve av ressurser og ekspertise på annerledeshet

Normen for familie i samfunnet vårt er at de består av en mor og en far, med ett eller flere barn. Fosterhjem er på mange måter per definisjon en annerledes familieorganiseringsform som bryter med normene i samfunnet for hva en familie er, ved at det er familier hvor barna har flere foreldrerelasjoner enn i de fleste familier. Annet enn det, så ser fosterhjem forskjellige ut og har med seg ulike erfaringer.

Det som er felles for fosterhjem er at det er hjem som består av voksne mennesker som er motivert for å gi omsorg og kjærlighet til barn og ungdommer som trenger nye omsorgspersoner, uavhengig av slektskap til dem. Fosterforeldre skal ivareta en foreldrerolle i en situasjon hvor barna allerede har foreldre, og de skal i de fleste tilfeller også samarbeide med disse foreldrene til barnas beste. Barna har også i de fleste tilfeller med seg vanskelige erfaringer og traumer med relasjonen til foreldre. Dette er en spennende oppgave, men det kan

også by på mange utfordringer som krever at fosterhjem har særlige gode egenskaper og ekstra ressurser.

Det er kjempenyttig å ha et bredt utvalg av ulike familier å velge mellom når barnevernstjenesten skal velge familie til barn, slik at matchingen blir best mulig. Dette er nettopp fordi at barn og ungdommer som flytter i fosterhjem, har med seg mange forskjellige erfaringer og derfor har ulike behov. For noen barn kan det være godt og viktig at de flytter til et hjem hvor det ikke er en mamma eller pappa, eller at det er ekstra mye mamma eller pappa. For de fleste barn er det ikke viktig hvilke kjønn fosterforeldrene har, men at det er voksne som har overskudd og kapasitet til å gi dem den støtten og omsorgen de trenger. Noen barn med særlige store omsorgsbehov har veldig nytte av at det er flere foreldre enn to å spille på i det nye hjemmet, og hjem hvor det er rom for å lage nye ord og begreper om fosterforeldrene som ikke har så sterke konnotasjoner til opprinnelsesfamilien. Barn er ulike, og det kreves et mangfold av familier til å dekke behovene de ulike barna har. Her kan skeive fosterforeldre tilby et mangfold som er nettopp det mange barn og ungdommer trenger.

– OM ROSA KOMPETANSE BARNEVERN –

Rosa kompetanse er en fagavdeling i FRI – Foreningen for kjønns- og seksualitetsmangfold. Rosa kompetanse barnevern har siden 2013 tilbudt barnevernsansatte kurs om normer, kjønn, identitet og seksualitet. Kursene er kunnskapsbaserte, motiverende og praktisk anvendelige, og har overføringsverdi til andre temaer knyttet til mangfold, utenforskap og minoritets-/majoritetsperspektiver. Rosa kompetanse barnevern er finansiert av Bufdir og anbefales i Bufdirs disponeringsbrev.

Mange fosterbarn føler på en annerledeshet knyttet til å være fosterbarn. Noe av det barna trenger, er gode mestringsstrategier til å håndtere disse følelsene slik at de kan se på erfaringene sine som positive og ressurser. Mange skeive familier er eksperter på annerledeshet. De har utviklet særlig kompetanse på å håndtere stress knyttet til å være og leve litt annerledes enn majoriteten. Med en slik kompetanse kan erfaringer med annerledeshet bli en ressurs som åpner opp døra for nye og positive måter å se på livet. Som en ungdom fortalte meg etter at hun hadde bodd flere år i forsterket fosterhjem: "Jeg er jo egentlig heldigere enn de fleste jeg. Jeg har sju foreldre, og det er jo sju ganger så mye kjærlighet som de som har en eller to foreldre. - Og sju ganger så mange gaver til jul". Det siste sa hun med et glimt i øyet. En annerledes familie kan være en gullgruve av ressurser på så mange forskjellige måter.

Normer og normbrudd

Normer er sosiale regler som sier noe om forventet oppførsel. Mange normer tar utgangspunkt i hva «de fleste» gjør, mens andre normer tar utgangspunkt i hva det er mest ønskelig å gjøre. Normene bestemmer hva vi oppfatter som "normalt", og normbrudd blir oppfattet som unormalt, rart og annerledes. Mange normer er uproblematisk, og regulerer samfunnet på en fornuftig måte, mens andre normer begrenser menneskers livsutfoldelse på en uhensiktsmessig måte. I samfunnet vårt står heteronormen og cis-normen sterkt. De skaper en antagelse om at alle er det kjønn de blir tildelt ved fødsel, og at alle i utgangspunktet er heterofile. Når noen bryter en norm, fører det alltid til sanksjoner fra omgivelsene. Når normene er så trange at det ikke er plass til det mangfoldet av mennesker som faktisk finnes, så må vi jobbe for å utvide normene slik at det er plass til alle.

Tips til inkluderende språk

Lær deg noe noen av de mest vanlige ord og begreper for mangfold knyttet til kjønn og seksualitet, se for eksempel på Bufdirs lhbt-ordliste.

Prøv å ikke anta noe om unges kjønn eller seksualitet før de har sagt noe om det selv. Legg til rette for trygge samtaler om kjønn og seksualitetsmangfold.

Snakk om mangfold på en positiv måte! Som fosterforeldre er dere i en unik posisjon til å sørge for at barnet kan få et godt selvilde, og gode holdninger og kunnskap i møte med andre. Fortell at det er fint at alle er seg selv, og at en selv vet hva som føles riktig for seg. Noen forelsker seg i gutter, andre i jenter. For noen har ikke kjønn noen betydning.

Bruk riktige ord og begreper på kroppsdeler. Det heter penis og testikler, og ikke guttetiss. Alle som har livmorhals trenger å ta celleprøve, ikke bare kvinner. Det er viktig og anerkjennende for barn og ungdom som har et annet kjønn enn tildelt ved fødsel, å oppleve at hele kroppen kan snakkes om på en trygg måte, uten å bli feilkjønn.

Det er viktig å bruke riktig navn og pronomen til de vi møter. Hvis en ungdom sier at han er gutt, og vil bruke han, så kan fosterforeldre skape en positiv situasjon hvor ungdommen kan teste ut om det er riktig for seg ved å anerkjenne og ta på alvor det ungdommen forteller om seg selv.

¹Kjønnsinkongruens beskriver opplevelsen av at tildelt kjønn ikke samsvarer med det kjønn en opplever å ha. Mennesker med kjønnsinkongruens kalles ofte for "transpersoner". Opplevelsen av kjønnsinkongruens regnes i dag som en del av det mangfoldet i normalbefolkningen. <https://www.helsedirektoratet.no/retningslinjer/kjønnsinkongruens/om-retningslinjen>

Artikkelen belyser viktigheten av å ha med seg et mangfoldsfokus i fosterhjemsarbeidet, og at det å ha kompetanse om kjønns- og seksualitetsmangfold er en forutsetning for å klare å skape trygge rammer for en sunn identitetsutvikling. Vi vet ofte en del om barnet før hen² flytter inn i fosterhjemmet, men kjønnsidentiteten og den seksuelle orienteringen deres er ofte ukjent av flere grunner. Noen ganger har det ikke vært forsøkt kartlagt, og andre ganger har ikke barnet vært trygg nok, gammel nok eller klar for å fortelle om viktige deler av seg selv. Kompetanse om kjønns- og seksualitetsmangfold er viktig i møte med alle barn og ungdommer, og nødvendig i møte med skeive unge.

²Hen: er et kjønnsnøytralt eller kjønns mangfoldig pronomen for «vedkommende». Det kan brukes der kjønn er ukjent eller irrelevant. Historisk har det vært vanlig å bruke pronomen «de/dem» som et kjønnsnøytralt pronomen som en del av det norske språket som en høflig tiltaleform. Pronomenene «hen» og «de/dem» kan noen ganger brukes av ikke-binære personer som et alternativ til pronomen «han» og «hun» (Pasientorganisasjon for kjønnsinkongruens, 2021).